

Kálmán C.
György

Írjunk regényt!

(Móricz Zsigmond:
Naplók, 1924–1925.
Összegejtötte,
szerkesztette,
jegyzetek,
előszó, mutatók:
Cséve Anna.
Noran, 2010)

Lenyűgöző, hatalmas munkát végzett Cséve Anna, aki szerkesztője és mindenese volt a Móricz-naplók kiadásának („Összegejtötte, szerkesztette, valamint a jegyzeteket, az előszót és a mutatókat írta”); és hasonló elismerés illeti sajtó alá rendezésben résztvevő Szilágyi Zsófia Júliát, meg a kiadót, amely ennek a monumentális szöveg-halmaznak az olvashatóvá tételében közreműködött. Előttünk van tehát Móricz Zsigmond 1924–1925-ben írt naplójának sok száz oldalas tömege.

Illetve: dehogyan.

Ami előttünk van, az nagyjából mindaz, ami nyomtatásban nem jelent meg, amit Móricz maga számára írt, és persze az is, amit ő maga naplóként tart számon; de ebben a hatalmas folyamában ott sodródhatnak versek, novellák (meg ezek kezdeményei), elküldött és el nem küldött levelek. Részint annak részeiként, amiket Móricz naplónak nevez, részint attól függetlenül, de ugyanebben az időszakban írott mindenféle magánjellegű (itt és így nem a nyilvánosságnak szánt) írások. Én legalábbis úgy képelem, hogy a kézirat-halom, amin Cséve Annának keresztül kellett rágnia magát, folyamatosan vezetett naplóból meg levelekből, papírfecnikből, sőt fel-

szabdalt és összefűzött vasúti jegyekből állt; ezeken kívül rendelkezésére álltak a Móriczhoz címzett levelek, Móricz valóban elküldött levelei, mindenféle hírlapi tudósítások a tárgyidőszakból meg későbből, továbbá visszaemlékezések szövegei; figyelembe vehette továbbá a bőséges Móricz-irodalmat, elsősorban a Móricz Virág-féle „regényt”, meg Móricz Lili leveleskönyvét. Ráadásul a kéziratból olykor egy-egy rész (sokszor csak egy-két lap) hiányzik, itt-ott magántulajdonban van, esetleg elveszett – ugyanez vonatkozik az elküldött levelekre is; és ha valahogyan megkerülnek, meg kell találni nekik a megfelelő időrendi (vagy tartalmi?) helyet, ez is iszonyú munka, és részben szerencsejáték. De mihez kezdjen az összeállító mindezzel?

A szövegkiadásnak két végletes változata van: az egyik a lehető legpontosabban tárja elénk a szöveget, úgy, ahogyan van,

nem javít, nem igazít, nem rendez – sőt ha igazán következetes akar lenni, nem is magyaráz, nem is kommentál. Ennek a szövegkiadásnak a legszélse esete a facsimile volna, ahol még a betűk nagysága, a papír tépett vagy piszkos volta stb. is jól látszik, mintha csak a kézirat volna a kezünkben. A másik véglet az lenne, ahol a szöveggondozó valóban gondolja a szöveget – megállapítja a sorrendet (általában időbelit, de akár tematikusan vagy műfajok szerint is rendezheti a kéziratot), kiegészít és javít, mindent elmagyaráz, és úgy nyújtja át az olvasónak, hogy ekképpen alaposan értelmezi is. Mindenesetre sokkal alaposabban, mint amennyire a facsimile-szerű kiadás szerkesztője véli magáról (ő ugyanis azt hiszi, a nyers szöveghez semmit nem ad hozzá, nem is vesz el, és nem is interpretál). Az előbbi tágra nyitja a kaput az olvasó előtt – olvasd, és tégy vele, amit akarsz; az utóbbi bekísér a kapun, és elmagyarázza, mi van belül, miért, és miért ott.

Cséve Anna és munkatársai közelebb állnak ez utóbbi végletehez; minden fontosabb dolgot elmagyaráznak, még arra is van gondjuk, hogy felhívják a figyelmet (bár nem mindig) a szövegben előforduló betűhibákra, elírásokra, széljegyzetekre. Nemcsak (rövid életrajzokkal ellátott) névmutató van, de irodalomjegyzék és lelőhelyjegyzék is, továbbá lapalji jegyzetek segítik a jobb megértést; és főleg: a „környező” szövegek (a fent említett levelek, tudósítások, emlékezések) csaknem egyenrangú társai a „naplóként” közreadott korpusznak. A jegyzetek sokszor figyelmeztetnek arra, hogy egy-egy motívum (események vagy egyszerűen csak egy-egy kifejezés, mondattöredék, mondat) hol tér vissza Móricz drámáiban vagy szépprózai szövegeiben; a magánérdekű naplók gyakran forrásai (vagy őszövegei, előképei, kidolgozási terepei) a nyilvánosságnak szánt, megformált műalkotásoknak. A szerkesztő mindent megtesz azért, hogy a szövegek ne önmagukban, elszigetelten, „úgy, ahogyan van” álljanak az olvasó elé, hanem mintegy belesimuljanak az ismerhető, publikus, irodalmi életműbe.

Az olvasó szemszögéből (márpedig hogyan is ismerhetnénk meg a szöveget máshonnan, mint ebből a szemszögéből) a közreadó magára vesz valamennyit a szerzői funkcióból. Annyit sosem, hogy az ő hangját halljuk, hogy neki tulajdonítsunk (szerzői) szándékokat, hogy egyáltalán eszünkbe jusson olvasás közben, hogy azért a közreadó irányítja az olvasásunkat, sokat kellett dolgoznia a szövegen azért, hogy éppen ez és éppen így táruljon a szemünk elé. Akár akarja, akár nem – és nyilván nem akarja, nem akarhatja, ilyesmi csak nagyon ritkán, szélsőséges esetekben fordul elő –, nemcsak mi ketten, a szerző és az olvasó, hanem a szövegek „előállítója” (elibénk állítója) is benne van a jelentés kialakításában.

A jelentésalakításnak talán első (és csöppet sem ártatlan) lépése az volna, hogy történetet alakítunk ki; a közreadó sokat tehet ennek megakadályozására vagy elősegítésére. Ez esetben – mint jeleztem – inkább a segítségünkre siet: azt a szöveget, amit Móricz maga (a történet főszereplője) írt, kiegészíti más szövegekkel, amelyek sok homályos pontot megvilágíthatnak, üres helyeket kitölthetnek. A közreadó munkája révén tehát a siker

reményében vághatunk bele abba, hogy megírjuk (elolvassuk) azt a történetet (ha úgy tetszik, regényt), amely a monológból (a naplóból) kibontakozik a számunkra. Ez a történet olvasónként különbözni fog, és mindenképpen a miénk lesz: nekünk kell feltárnunk a beszélő(k) indítékait, terveit, elhallgatásait, szavaiak mögöttes jelentését, emlékeik szerkezetét.

Márpedig az „alapanyag”, amit kézhez kapunk, kínálja magát mindezen műveletekhez. 1924 és 1925 a már érett (45–46 éves), befutott szerző életének (nem irodalmi munkásságának, hanem magánéletének) fordulópontja. Megismerkedik egy színésznővel, Simonyi Máriával, akibe hamarosan beleszeret; ezzel indul a napló, 1924 januárjában. Felesége, Holics Janka, akivel húsz éve házasságban él – több búcsúlevél, fenyegetés és kísérlet után – valamivel több mint egy évre rá, 1925 márciusának végén öngyilkos lesz. 1925 nyarának végére Móricz többeszerre kiábrándul Simonyi Máriából, télen már Magoss Olga iránt érdeklődik.

Már önmagában ez az összefoglaló is számtalan értelmezéssel és előfeltevéssel terhes, pedig megpróbál minél tömörebb és tárgyyszerűbb lenni. Például: mit jelent itt az, hogy „beleszeret”? Miféle vonzalom ez, hogyan specifikálható, és milyen jegyei vannak a szövegben? Mennyire játszik szerepet a szövegek szerzője, és mennyire gondolja mindezt komolyan? Van-e vajon ebben valami az érzés (és főleg: az érzés megfogalmazásának) kipróbálásából, vagy fogadjuk el, hogy automatikusan reflexió és gát nélkül folynak a szerző tollából a naplójegyzetek?

De ne szaladjunk ennyire előre. Nézzük meg az írás-folyam néhány külső jegyét. Mindegy most, hogy a közreadó maga milyen kupacokból dolgozott, és miket tett a függelékebe – ami előttünk van, az rendkívül sok műfajú szöveg. Először is persze napló: a szerző számot ad arról – olykor naponta többször is, máskor kisebb-nagyobb szünetekkel –, hogy mi történt vele, hol volt, kivel találkozott, miről beszélgetett, mit dolgozott. Azután ott vannak a szövegben beszélgetések – például telefonbeszélgetések – lejegyzései – ez már több fejtörést okoz. Vajon Móricz írásmániás volt? Mindent lejegyzett, ami csak elhangzott körülötte? Vannak erre utaló jelek: mikor feleségével utazik, végigjegyzeteli az utat; amikor Bécsben operát néz, akkor is folytonosan jegyzetel (még azt is beleírja a jegyzetekbe, hogy jegyzetelés közben páholytársa rászól a jegyzetelés miatt); és egyáltalán, mindent leír. Miért? Úgynevezett írói anyaggyűjtés? A dokumentálás kényszere? Automatikus-e, vagy későbbi felhasználásra szánja?

Aztán: vannak novellák (novellarészletek); van mese; vannak dramatikus jelenetek; és van sok-sok vers. Vajon miért? Úgy érezte-e Móricz, hogy ő költő (is)? Vagy úgy gondolta-e, hogy ami most (akkor) a lelkében zajlik, aligha kaphat más megfogalmazást, mint lírait, verses formában? Az olvasó kérdez, de a szerzőtől nem kap választ – a szöveg nemigen reflektál arra, hogy éppen milyen kifejezési formát választ. Mintha Móricz úgy érezné, a vers is kézre esik neki, az is természetes megszólalási módja. Vagyis: vagy úgy gondolja, bármi, amit ír, érvényes irodalmi megfogalmazásnak számít, „ősereje” (amire maga is hivatkozik)

mindent áthat, minden megnyilatkozását irodalom-má emeli – vagy pedig nem sokat törődik azzal, hogy amit ír, az voltaképpen micsoda. Vagy pedig – ismét – alapanyagot akar teremteni, tudván tudva, hogy majd, egyszer, később lesz mindebből valami.

Képtelenség megítélni, hogy milyenek ezek a versek. Azért, mert érzékelhetően azonnali reakciók egy-egy lelkiállapotról, *impromptu*, és nyilvánvalóan hiányzik belőlük a gondos megcsináltság meg a kijózanodott reflexió. Éppen azért, mert benne vannak a naplók szövegében, az olvasó nehezen tud szabadulni azon nyomás alól, hogy életrajzi adalékoknak, az élettörténet részének ne tekintse ezeket. Nem válnak ki, nem csapódnak ki az élet szövegéből – nem válnak mintegy irodalmivá, elkülönülten értelmezhető szövegekké. Még csak azt sem mondhatnánk, hogy őszinteségük kétségbevonhatatlan lenne – ugyan, miért is hinnénk el azt, hogy mindaz, ami a naplóban van, a szerző lelkéből lekedzett, hogy ne csapná be akár saját magát is, hogy ne csak eljátszana egy-egy megszólalástípus konvencióival? De ha őszinték is: ez még semmilyen irodalmi értékre nem garancia.

Nem vitás, hogy az ilyen dilemmák csak azért vetődnek fel, mert azért Móricz versei sehol nem bizonyulnak elementáris erejűnek, nagyon eredetinek vagy meghökkentőnek. Kiemelve a naplók szövegéből aligha állnának meg a helyüket – némelyikükben van erő, nem is azonosíthatók valamely korabeli konvenciórendszerrel, még formai újítás is felismerhető itt-ott, de korántsem megragadó vagy kiemelkedő művek. Semmi esélye nincs annak, hogy a naplók Móricz lírájának rekanonizációját hoznák el. De azért van néhány érdekes dolog: 1924. május 30-án olyan verses elbeszélés van a naplóban, ami nagyon határozottan emlékeztet Térey *Protokolljára*: rímtelen, de ritmikus sorokban árad egy mindennapi, földhözragadt szerelmi történet – különös egybeesés, s mindkét író gondolkodására fényt vethet. Miért érzi úgy Móricz, a nagy novellista, hogy éppen a verses elbeszéléshez kell nyúlnia? Vajon úgy érzi-e, a szerelem megjelenítéséhez ez jobban illik? Ő is – mint (az én értelmezésemben) Térey – ironikus gesztust gyakorol? Vagy más a perspektíva: neki még nem olyan távoli, *passé* műfaj ez? Vagy mindketten éppen a hétköznapi élet legadekvátabb, s mégis kissé távolító formáját fedezik föl a verses elbeszélésben?

Az a tény, hogy a versek a legtöbbször közvetlenül megfeleltethetők az élettörténet eseményeinek – vagyis: az olvasó aligha tehet mást, mint hogy ezt az összefüggést közvetlennek fogadja el – megerősítést kap a közreadónak attól a törekvésétől, hogy a napló szövegét minduntalan kösse a nyilvánosságnak szánt, megjelent Móricz-írással. Mindannyiszor, amikor csak lehetőség van rá, a *Lelőhelyek mutatója* című fejezetben (vagy akár „menet közben”, a lapalji jegyzetekben is) rámutat a napló és a Móricz-művek kapcsolatára. A közreadónak a kisujjában van a Móricz-korpusz, s ezért ahány téma, esemény, helyszín, szereplő, vagy csak fordulat, szó megjelenik a *Naplóban*, meg tudja mondani, hogyan és hol él tovább (ritkábban: hol jelenik meg korábban) Móricz más munkáiban. Ismét: óriási teljesítmény. De azért két-élű feyver. Egyrészt hatalmasan gazdagítja az olvasó tudását, és

rendkívüli érdeklődést ébreszt a nagy prózáiró életműve iránt. Izgalmas kutatást ígér, sőt az olvasót is efféle nyomozásra készíti. Másrészt viszont bizonyos fokig vulgarizálja, trivialisálja az irodalmi szövegnek történő jelentéstulajdonítást – minduntalan azt mutatja meg, hogy hol horgonyozhatók le az irodalmi szöveg jelentései, hogy mik a „való világ”-beli alapjai, forrásai, első előfordulásai. Holott tudjuk, hogy ami egyszer bekerül az irodalmi mű szövegébe (legyen az téma, esemény, helyszín – és így tovább) az abban a pillanatban más, új jelentésekkel telítődik (vagy inkább: azt más, új jelentésekkel töltjük fel), amelyek legfeljebb *hasonlóak* ahhoz, mint ahonnan vették. A közreadó eljárása természetesen nagyon is rendjén van, s egy percre sem sugallja, hogy a napló szavai akkor, amikor irodalmi szövegben ismétlődnek, bármi módon *ugyanazt* jelentenek; inkább az írói módszerre, Móricz technikájára akar rávilágítani. Olvasóként azonban mégsem lehetünk felhőtlenül boldogok, amikor az átvételeket megtapasztaljuk, úgy érezhetjük, leszűkül jelentéstudajdonításunk mozgásteré.

És milyen műfaj az, ami igazán érdeklí Móriczot ebben az időben? Nem a próza, de nem is a jelek szerint gyakorta művelt líra – hanem a színház. Ez elég meglepő: bár van néhány Móricz-darab, amelyet manapság is repertoáron tartanak a színházak, azért nem elsősorban drámaíróként gondolunk a napló szerzőjére. Pedig úgy látszik, ő maga másként gondolkodott erről: sok darabot írt, amelyeket mára mindenki elfelejtett, s a naplóból valamennyire talán meg is érthetjük, miért volt ez neki olyan fontos. Először is, a művek döbbenetes sebességgel kerülhetek színre (és ugyanilyen gyorsan meg is bukkantak): alig néhány héttel a darab benyújtása után már meg is volt a premier, ám ha nem hozta be a közönséget, sebesen levették a műsorról. Minthogy az is kiderül, hogy Móricz elég sokat szenvedett mindennapi pénzügyei miatt – magyarul: gondosan számolgatta, mikor, mire, mennyit költ –, a színház iránti érdeklődés egyik oka a viszonylag gyors pénzkereset is lehetett. Volt már olyan neves szerző ő, hogy ne lehessen könnyedén visszautasítani, ha új darabbal jelentkezett. A művet elő lehetett adni máshol is az országban (sőt külföldön). (Egyébként az is kiderül, hogy tárcákat, riportokat is komoly mennyiségben állított elő, ha a [pénzügyi] helyzet úgy kívánta, s ha nem ment épp el a munkakedve.) Másodsorban: a színház társadalmi terep volt: úgy fest, Móricz nem élt különösebben nagy társadalmi életet – bár találkozott futólag sokakkal, és utazgatott is az országban –, a próbákon, bemutatókon való részvétel fontos volt a számára. Közvetlenül arathatta le a hódolatot, szemtől szemben kapta meg az ünneplést, nyüzsgött körülötte az élet, a sajtó a színházi és színház körüli események és emberek iránt élénken érdeklődött. (Megkockáztatok ismét egy mai párhuzamot: amikor manapság számos jeles lírikus és prózáiró a színház felé fordul, talán ugyancsak ezt a közvetlen visszacsatolást és az élénk emberi kapcsolatokat reméli.) S harmadszor: amikor az 1924-es napló indul, a *Búzavirág* előkészületeivel és bemutatójával, akkor lobban fel a Simonyi Mária-szerelem is: a színésznő betölti Móricz gondolkodását, s

elképzelhető, hogy az ő alakja, az iránta való rajongás hozza be az író életébe általában a színház iránti rajongást is.

Ha ezen – az irodalmi élet működésén s benne Móricz személyes vonzalmain – tündünk, már ott is vagyunk a megkerülhetetlennél: a személyes élet rajzán túl maguknál az eseményeknél. Az olvasó mint a naplóból a Móricz Zsigmond nevű személy életrajzának megalkotója ítéletet kell hogy alkosson a szereplő személyek viselkedéséről – de legalábbis állásfoglalásra kényszerül, magyarázatot keres, lélektani indítékok után kutat. Az író-főszereplőn kívül két központi alakja van a történetnek: a feleség és a szerető, s őket főként az elbeszélő-naplóíró szemszögéből ismerjük meg, bár olykor átadja a szót (vagyis a szöveget – levelek és lejegyzett beszélgetések formájában) szereplőinek. Lényeges, hogy mi *nem* derül ki: Simonyi Máriáról nem tudjuk, vajon ugyanaz a lángoló, romboló, erotikus vonzalommal átítított szenvedély fűti-e, mint Móriczot. Nem tudjuk, mit gondol saját szerepéről – ami a feleség szemszögéből az egymáshoz rendelt férj és feleség kapcsolatának kegyetlen szétzilálását jelenti, a férj szemszögéből pedig pusztító, de gyönyörű elkötelezettséget.

Sokkal világosabbnak látszik Holics Janka figurája – de semmiképpen nem lehet egyszerűen beletenni a megszokott dobozok valamelyikébe. A tankönyvek „szerencsétlen” házasságról szoktak beszélni, de e lapokról az derül ki, hogy az első húsz év két empátiás és egymásra nagyon odafigyelő ember szeretetteljes kapcsolata volt, ahol a nagy és egyre dicsőbb pályát befutó író igazi szellemi társra talált. Azt a közhelyesrű tételt is finomítani kell, hogy Móricz nőalakjainak egy része – a hideg, tartózkodó, konvenciókhoz ragaszkodó nagyasszonyok – egyenesen a feleségről vannak mintázva, az ő érzelemmentességének, visszahúzódnak jegyeit viselnék magukon: a naplóbeli Holics Janka racionális, de igenis szerető feleség, aki persze (persze?) erősen féltékeny, őrsi és félti bálványát, férjét. Ha Móricz mégis éppen feleségét akarta ábrázolni a visszafogott és hűvös nőalakokban, akkor ennek oka van; ő így *akarta* látni azt, akiről úgy vélte, hogy korlátozza, visszahúzza, s nem adja meg neki mindazt, amire ő vágyik. Ne vegyük tehát készpénznek mindazt, amit az érintett (felesége féltékenységétől és rendszabályozó hajlamaitól rosszul érintett) író regényeiben, drámáiban erről az asszonyról sugall.

Magukból a naplóból az tűnik ki, hogy a feleség persze féltékeny volt – és joggal volt az. Nagyon hamar ráébredt arra, hogy Móricz vonzódik Simonyi Máriához, bár a kapcsolat hevéről és mindenkori állásáról nem voltak pontos információi. Móricz joggal háborodik fel olyankor, amikor felesége titkos találkákat, jól megszervezett együttléteket sejt ott és akkor, amikor pedig ilyesmiről szó sincs – de sértettségét bőséggel ellensúlyozza az, hogy bizony minden alkalmat megragadott arra, hogy titokban összehozza ezeket a pástorórákat. Janka megkapott és elolvasott minden kéziratot és megjelent Móricz-művet; árgus szemmel leste ezekben az utalásokat, az árulkodó jeleket, óvatlan elszólásokat, jellegzetes fordulatokat – és nagyon gyakran talált is „bűnjeleket”, Móricz szemmel láthatóan nem sokat törődött a kamuflázssal. A férj és feleség kapcsolatának ez a része (is) rengeteg kérdést támaszt

az olvasóban: vajon túl messzire ment-e Janka férje ellenőrzésében, a gyanakvásban, a féltékenységben? De hát ha igazán, őszintén szereti a férjét, nem érhető-e, hogy kizárólagosságra törekszik? Hogy meg akarja tartani élete párját? Gonosz volt-e, vagy csak a hűség, a szeretet, az őszinteség eszméi mozgatták? Hogy megírjuk a saját történetünket ebből a naplóból, meg kell fogalmaznunk – ha nem is megválaszolnunk – ezeket a dilemmákat.

A főszereplő – a naplóíró – a szálak valódi mozgatója; nagy játékos, mondhatnánk megengedőleg vagy kis összekacsintással, de akár tárgyyszerűen is: tényleg ő az, aki nem éppen jóízű és maga számára sem sok örömet szerző játékot játszik két szerelmével. Két szerelmével: mert szenvedélytől hajtott, féktelen leveleket ír Máriához, és így ír róla naplójában, csakhogy feleségéhez (és róla) is sok szeretettel, fogadkozásokkal és vallomásokkal teli sorokat ró papírra. Itt ismét kérdések sora következhet: vajon őszinte? És mikor az, mikor nem? Lehet-e mindkét nőt – másként és másként – szeretni? Vagy feleségét csak meg akarja nyugtatni, lecsitítani, míg az igazi érzelmek a szeretőnek jutnak? Vagy talán azt se vegyük teljesen komolyan, amit Simonyi Máriához írt, mindez csak a préda megszerzésének és a titkos szerető megtartásának eszköze volna? És nem is csak levelekről van szó – hazudik-e valaki saját naplójának? Vagy a pillanatnyi érzelmi hullám kerül a lapokra, amin másnap (vagy egy óra múlva) másik hullám csap át? Vagy az a többször előkerülő mondat fogalmazná meg az igazságot, hogy „Nekem nincs lelkem”? Könnyedén – és nem kis kéjjel – fogalmazhatnánk meg olyan ítéleteket, hogy Móricz szívtelen és önző férfi volt, aki szellemi fölényét, hírnevét, verbális készségeit és testi vonzerjét kihasználva, a nők érzéseivel mit sem törődve törekedett arra, hogy neki minél jobb, kellemesebb, öröm- és gyönyörtelibb élete legyen. De a napló erre nem ad alapot: a kettős kötődés gyöttrődéssel, szomorúsággal, dühvel, kétségekkel jár. Utólag (gyerekes módon, de a szépirodalom olvasóitól korántsem szokatlanul) mindenféle bölcs tanácsokat adhatnánk, hogyan kell(ett volna) viselkednie, mit kellett volna lépnie – és minduntalan arra kell rájónnunk, hogy az ilyen gondolkodás nemcsak hasztalan, hanem így már át is írtuk a szöveget. Mondhatnánk azt is, hogy Móriczot lényegében csak az írás érdekelt, innen jön a mindent lejegyzés kényszeressége, ahol az emberi kapcsolatok csak a megfigyelés-tanulmányozás tárgyai. Holics Janka öngyilkosságakor csak na-

gyon keveset és semmi közvetlenül e szörnyű tette vonatkozót nem ír a naplóba, a feldolgozás munkája lassú és töredékes – ezt a „lélektelenség” körébe soroljuk vajon, vagy a büntudat természetes reakciója? S ha efféle ítéleteket fogalmazunk meg, saját ítékezésünk is megérdemel némi reflexiót: miért esik jól, miért érezzük helyénvalónak, ha ezt, ezeket mondjuk? Nem árul-e el legalább annyit az olvasóról, ha megveti (vagy felmenti) a naplóíró-főszereplőt, mint a hősről?

Még pár – felületes – szót, kényes kérdésekről. Olykor előbukkan néhány antiszemitanak is nevezhető megjegyzés a napló oldalain. Nehéz ezeket túlságosan komolyan venni, jellemzőnek találni, de legalábbis súlyos világnézeti torzulásnak tekinteni. Az 1919 utáni hisztérikus (és az antiszemita közbeszédétől áthatott) hangulatban nem kellett sok ahhoz, hogy Móricz tolla alól kicsússzon egy-két futó megjegyzés – például arról, hogy a színházba főleg zsidók járnak, holott drámáit ő az egész budapesti közönségnek szánja. Van azután egy bejegyzés, ami arról értesít, hogy az Ébredő Magyarok debreceni kongresszusán Móricz is megjelent – tulajdonítsunk ennek jelentőséget? Mint a naplóból kiderül, a Debrecenbe menekülő, kimerült, ideges Móricz társaságot keresett estére, és az estélyen kötött ki; ebben a kontextusban ez már aligha lehet érv valamiféle mélyebb szellemi kapcsolat vagy politikai állásfoglalás mellett. Véletlenszerűség – annál is inkább, mert (ha úgy tetszik, meglepő módon) a politika szinte teljesen hiányzik a naplóból (s feltehetően Móricz ekkori gondolkodásából is). Mind az antiszemitizmus kérdése, mind a furcsa társaságokba való keveredés sokkal inkább a kort jellemzi, mintsem Móriczot; a napló pedig olyan keretet ad mindennek, ahol jobban felmérhetjük, megérthetjük, értékén kezelhetjük egy nagy író különös (de súlytalan) megnyilvánulásait.

Ha valaki azt várja az 1924–1925-ös Móricz-napló remek kiadásától, hogy akkor most majd világosabban fogja látni Móricz zűrzavaros szerelmi viszonyait, felesége öngyilkosságát, s általában: Móricz alakját, hogy készen a kezébe kapja minden történetek hátterét, s megismeri az *igazi* Móriczot: súlyosan téved. A naplók arra várnak, hogy az olvasó írja meg belőlük a történetet, írja meg (olvassa beléjük) a Móricz-regény egy részletét. A szöveg nem adja meg magát olyan egyszerűen, ezernyi kérdés tolu föl, s nem tudunk mindegyikre válaszolni, nem is kell. Élvezetes szöveg, jó kis feladat.

